

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXV-1

BELGRADE

1994

Александар ФОТИЋ
Балканолошки институт САНУ
Београд

ХУЏЕТИ МИТРОПОЛИТА АНДРИЈЕ

Апстракт: Први пут се објављују документи турских званичних власти, који су служили као потврде о извршавању међусобних обавеза високих српских архијереја. Они представљају део личне оставшине прво краговског, па потом панчевачког митрополита Андрије. Нови подаци уносе исправке у досадашња сазнања о редоследу и смењивању српских патријараха Герасима и Саватија на престолу Пећке патријаршије од 1575. до 1586. године. Такође, на примерима овде поменутих и анализираних митрополија: Кратовске и Панчевачке, показује се колико површно познајемо проблем оснивања, ширења, сажимања, припајања и гашења епархија обновљене Пећке патријаршије.

Митрополита Андрију је историјска тама дуго скривала, све до пре неколико година, када је објављен његов берат, издат 3. априла 1582. године. Тада је он био постављен за "митрополита кадилука Панчево". Како је Душанка Бојанић показала, та исправка је од изузетног значаја из неколико разлога. Прво, то је до сада једини сачувани митрополитски берат из XVI века (узимајући у обзир и Цариградску патријаршију). Друго, он показује да је у то време постојала Панчевачка епархија, потом, да је на престолу Српске православне цркве у то доба седео патријарх Саватије, а не Герасим, и на крају, то је пајранији берат у коме постоји одредба да се "неверници не хватају и да се силом не чине муслиманима".¹

Прегледајући турске списе сачуване у Архиву манастира Хиландара, пронашао сам још три документа који се односе на

1 Ванчо Бошков - Душанка Бојанић, *Султанске повеље из манастира Хиландара. Регеста и коментар за период 1512-1601*, Хиландарски зборник, 8 (1991) 170-175, 205-208.

поменутог митрополита Андрију.² Сва три су хуцети, потврде издате на шеријатским судовима у Самокову, Скадру и Приштину (?). У првом хуцету, издатом 22. фебруара 1579, патријарх Герасим потврђује да је од кратовског митрополита Андрије примио 60 златника на име епископског прихода. Други хуцет говори како је патријарх Саватије августа 1580. наименовао митрополита Андрију за већила (заступника) при скупљању дажбина у Панчевачкој митрополији. Последњи документ, слично првом, такође представља потврду о предаји епископских прихода из Кратовске митрополије (овог пута 70 златника) опуномоћенику патријарха Герасима током августа 1581. године.

Наведени документи представљају изузетно ретку врсту докумената и самим тим веома су драгоцени за расветљавање начина на који је функционисала Српска православна црква у Османском царству. Изузев једног,³ до сада нису били објављивани документи турских званичних власти, који су служили као потврде о извршавању међусобних обавеза високих српских архијереја. Поред тога, подаци које они доносе уносе важне исправке у досадашња знања и покрећу многа, ништа мање важна питања на која се, услед недостатка одговарајуће грађе, за сада још не може поуздано одговорити.

Документ I

[AMX, Turcica, 1/67]

Оп!

[Овера:]

Оно што је овде, протекло је код мене. Убоги Мехмед, син Мустафе, кадија у Самокову.

[М.П.]

Узрок писању ваљане и веродостојне књиге је следећи: Монах Герасим, садашњи патријарх ђаура у областима Пећ, Скопље, Тустендил, Калкапделен [Тетово] и њима припадајућим местима, у присуству носиоца ове књиге, монаха Андрије, митрополита ђаура у Кратовском кадилуку, на часном шеријатском суду својеволјно и без притиска изјавио је и потврдио следеће: "Из руку поменутог Андрије узео сам, прихватио и примио шездесет златника на име епископског прихода од ђаура из наведеног кадилука." Када је дао шеријатски исправну изјаву и пуноважно јасно признање, поменути Андрија је лично потврдио на наведени начин

² Архив манастира Хиландара, Turcica, кутија 1, бр. 67, 71 и 72.

³ Реч је о хуцету којим патријарх Герасим, највероватније фебруара 1578, потврђује да је од Јоасафа, митрополита Самокова, Дупнице и Радомира, на име митрополитског данка примио 85 златника. Документ је дат без факсимила у непреписном, слободном преводу на бугарски језик (Д. Ивчићев, *Турските документи на Рилски манастир*, Софија 1910, 324-325).

дату изјаву реченог изјавиоца Герасима. Када је [Андрија] од перијата затражио темесуџ [потврду], овај документ је према чињеничном стању срочеп и написан, па предат у његове руке тако да у случају потребе подсећа на оно што се догодило. Написано 25. [дана] часног месеца зилхице, године 986 [22. II 1579].

Сведоци чина:

Славни међу једнакима Али-бег, цабија Кенан-бег, Чавдар Меми, Лутфи син Ибрахима, Косе Меми син Ибрахима и остали.

Транскрипција:

Hüve!

[*Овера:*]

Mā līhi cerā ʿindī. El-fakīr // Meḥmed bin Muṣṭalā el-ḳādī // be-Šamākov.

[*M. II.*]

[1] *Sebeb-i tahrīr-i kitāb ṣiḥhat-i nisāb budur ki* [2] *ḥālā vilāyet-i İpek ve Üsküb ve Köstendil ve Kalkandelen ve anlara tābiʿ olan yerler keferesinüñ patriki* [3] *olan Gerāsīm nām rāhib meclis-i šerʿ-i šerīfde ḳazā-yi Kraṭova keferesinüñ midrepōlīdi olan işbu* [4] *ḥāmīl ül-kitāb Andriye nām rāhib maḥzarında bi-t-tavʿ ve-r-rizā ikrār u iʿtirāf ʿedüb ḳazā-yi* [5] *mezbūre keferesinüñ piskopōslığı maḥşūlından mezbūr Andriye yedinden altmış sikke filūrī alub ḳabūl* [6] *ve ḳabz ʿēdüm dēyü ikrār-i ṣaḥīḥ-i šerʿī ve iʿtirāf-i ṣaḥīḥ-i merʿī ʿēdükde muḳurr-i mezbūr Gerāsīm üñ* [7] *vech-i meşrūḥ üzere ikrārın mezkūr Andriye bi-l-müvācehe taşdiḳ ʿedüb ḳibel-i šerʿden temessük* [8] *ṭaleb ʿēdükde işbu vesīka kemā fi-l-ḥaḳīka keth ü tahrīr olunub yedine defīʿ olundiki led-el-iḥtiyāc* [9] *müzekkīr mā cerā ola. Tahrīren fi 25 šehr-i Zī-l-ḥicce eṣ-šerīfe sene 986.*

Şühūd ül-ḥāl

Fahr ül-akrān ʿAlī Bēg, Kenʿān Bēg El-cābī, Çavdar Memi, Lütfī bin İbrāhīm, Köse Memi bin İbrāhīm ve ğayri.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
محمد بن اسحاق

بیتاؤی کئی کئی جا

علا ولایت لیبیک و اسکوب و کوسندیل و قلفا و لوج و آماج تابع اولاد ایرا کون سکنت بطریق
اولاد کراسناخ رامت جلد شریک شریف قضا قون کون سنک مدح بدیدیر روه رشو
عامل الکتاب اندریه نام رابع محضرت بالطوع و الرضا و اقرار و اعتراف ایدوب قضا
مزبور کون سنک پشوی سلفی محسوسند مزبور اندریه بدینده التماسکه فلور اوزون قنون
و قبض ایتدیج و یوز اوزار صبی مشرک و اعتراف هرچ مرحل ایتدیج مغر نور کراسناک
وج مشرف اوز اوزار صبی مذکور اندریه مالکواجه تقدیر ایدوب قس کونده
طلب ایتدیکن رشو و شفق که الحقیق کتب و کتیر اولوب بدینده وضع اولوندیکه لوله الاصاب

مذکر ماجیه اولور کیم ۲۰۰۲ شهر ذی الحجه السنه ۱۴۲۴

کتابت
کتابت
صفا
لغیر
کوسه
۱۵۵

Документ 1

Документ 2

[AMX, Turcica, 1/71]

Он!

[Овера:]

Случај је онакав какав је овде изложен. Ово написа убоги Исмаил, син Мехмеда, кадија у Скадру, муфетинш. Нека им је опроштено! М [Крај] .

[М.П.]

Узрок писању књиге је следећи: Монах Саватије, патријарх српских ђаура који припадају области Пећ, дошао је на суд и у присуству носиоца ове књиге, монаха Андрије, митрополита Папчева, изјавио и потврдио следеће: "Пошто монах, ранији митрополит ђаура у Панчевачком кадилуку и нахијама Чаково и Дента, није могао да пронађе јемца, на његово место сам наименовао поменутог Андрију као већила [заступника] и заменика. Нека поменути Андрија у наведеним областима од ђаура убира и прикуцља таксу на венчање, таксу на цркву, поповнину и све остале таксе и дажбине [које се дају] према неверничком обреду на основу мог берата, и нека их мени доноси. Поменутог сам поставио за већила и за обраћање кадијама, за вођење и окончавање судских спорова." Када је то изјавио, и пошто је наведени Андрија поменуто заступство такође прихватио и за деловање по том основу постао мултезим, оно што се догодило на њихов захтев је забележено па предато и положено у руке молиоца. Написано у првој декади поштованог речеба године 988 [12-21.VIII 1580].

Сведоци чина:

Керим син Хамзе, Кејван Абдулах, Хасан сип Хусеина, Курд син Велија и остали.

[На полеђини:] Андријин хуцет.

*Транскрипција:**Ilüve!*

[Овера:]

El-emr kemā zukirre fīhi. Namaqahu el-faḳīr // İsmā'īl bin Meḥammed el-kādī // be-İskenderiyuc el-müfettiş. // 'Affā 'anhumā.

М

[М.П.]

[1] Sebeb-i tahrîr-i kitâb budur ki vilâyet-i İpek'ê tâbi^c kefere-i Sîrî ĩâ'ifesine [2] batrîk olan Şavâtiye nâm râhib mahfil-i kazâya gelüb Pânçova midrepölîdi hâmil-i hazâ-l-kitâb [3] Andriye nâm râhib müvâcehe[sinde] ikrâr u i'tirâf kılub kazâ-yi Pânçova ve Çâkova ve Denta nâhiyelerinde [4] olan keferenüñ bundan aqdem midrepölîdi olan râhib kefil vërmeğe qâdir olmaduğı [5] sebebden yerine mezkûr Andriye'yi vekîl ve nâ'ib-i menâb naşb êtdüm zîkr olunan vilâyetlerde [6] vâkı^c olan keferenüñ resm-i nikâh ve resm-i kenisa ve resm-i pâpâzân ve bi-l-cümle berâtum mücebince kefere âyîni [7] üzere hûkûk [ve] rüsümüñ mezkûr Andriye cem^c ü taşşîl êdüb baña işâl eylesesine ve 'ind el-hükkâm [8] murâfâ'aya ve muhâşamaya ve kaht^c-i nizâ'ya mezkûri vekîl naşb êtdüm dedükde mesfûr Andriye dâhî [9] vekâlet-i merkûmeyi kabûl ve mücebile 'amele mültezim olduqdan soñra talebler ile mâ vâka^c tesvîd [10] olunub yed-i tâlibe vażı^c u def'ê [olundu]. Tahriren fi evâ'il-i Receb ül-müreceb sene 988.

Şühûd ul-hâl

Kerîm bin Hamza, Keyvân 'Abdullah, Hasan bin Hüseyin, Kurd bin Velî ve gayruhum.

[На полеђину:] *Hüccet-i Andriye*

Документ 3

[AMX, Turcica, 1/72]

Он!

[Овера:]

Случај је онакав какав је протекао. Ово написа убоги - који се обраћа Узвишеном - Ебубекир, син Махмуда, кадија у Приштини [?]. Нека им је опрштено!

[М.П.]

Узрок онеме што је у документу је следећи: Монах Софроније, шеријатски заступник за доњу изјаву монаха Герасима, патријарха ђаура у областима Пећ, Скопље, Ђустендил и њима припадајућим местима, на шеријатском суду је, као заступник, изјавио и потврдио следеће: "На име епископског прихода од ђаура Кратовског кадилука, мој пуномоћитељ, поменути Герасим, из руке власника ове књиге, монаха Андрије, садашњег митрополита поменуте области, у потпуности и у целости узео је и примио седамдесет

златника мирије која се потребује за ову девет стотина осамдесет девету годину [по хиџри]. Код помепутог Андрије у потраживању није остала ни једна акча нити једно зрно". Када је то рекао, поменути Андрија је потврдио на наведени начин дату изјаву реченог изјавиоца заступника. Пошто је то учинио, написан је овај документ као темесућ [потврда] и предат у руке молиоца, тако да у случају потребе послужи као доказ и потврда. Написано у другој декади поштованог речеба године девет стотина осамдесет и девете [11-20. VIII 1581].

Сведоци чина:

Ајас син Хусеина, Ахмед син Сулејмана, Бали син Абдулаха и остали.

[На полеђини:] Кратово.

Транскрипција:

Huve!

[Овера:]

El-emr kemā cerā. Namaqahu el-faḳīr ileyhi ta'ālā // Ebübekr bin Maḥmūd el-kaḏī be-Priştine [?]. // 'Aflā 'anhumā.

[M. II.]

[1] *Bā'is-i mā fī-l-vesīka oldur ki vilāyet-i İbek ve Üsküb ve Köstendil ve aña tābi^e yerler keferesiniñ baḫrīki [2] olan Gerāsım nām rāhib tarafından ikrār-i ālī üz-zikre vekīl-i şer'isi olan Şofroniye nām rāhib [3] meclis-i şer'de bi-l-vekāle ikrār ve taḫrīr-i merām kıtub eytdiki müvekkilüm sālif üz-zikr Gerāsım Kراتova kazası keferesi [4] piskoboslğı maḫşulından ḫālā vilāyet-i mezbūre mitropolīdi olan işbu şāhib ül-kitāb Andriye [5] nām rāhib yedinden işbu tokuz yüz seksen tokuz senesinde lazım olan mīrī yetmiş [6] sikke silūrī bi-t-tamām ve-l-kemāl alub kabz eyledi mezkūr Andriye zimmetinde bir aqçe ve bir ḫabbe kalmadı [7] dedüğünde muḫırr-i mezbūr vekilün vech-i meşrūḫ üzere olan ikrārın mezkūr Andriye taşdik [8] étükdən sonra işbu vesīka ber sebīl-i temessük keth olunub yed-i tālibe delī' olundu ki led-el-ḫācece [9] ihticāc ve temessük edine. Tahriren fī evāsif-i Receb ül-mürecceb sene tisa' ve semānīn ve tisa'mi'c.*

Şühūd ul-ḫāl

'Ayās bin Hüseyin, Ahmed bin Süleymān, Bālī bin 'Abdullah ve ğayruhum.

[Na poleđinu:] Kراتova

الراجحة
ابو محمد جلال

باعث ما في الوثيقة اولدريم ولايح استمد اسلوب وكو استنديد و الكا تابع بر كرم سنك بطون
اولاد كراسم نام را سبب طوفندن اقرار اني الذكر و كسل شرمعبي اولاد صف و نيه نام رهب
مجلس شرمعبي بالوكاله اقرار و تفرير مر ام قبلو ب اينديكم موقع سالف الذكر كراسم قوط قضاي كرم
سقبوسلو حصولدن حاله ولاديه مزبور متر بلدين اولاد اشبه صاهك الكفاب اندريم
نام رهبين بيرنوز اشبه طمق در يور سنك طمق در سنه سنك لازم اولاديه ميرن شمش
سكه فلورن بالتهام والكال الوب قبض ايلدن مذكور اندريم دستند بر افقي و رجه قلم
ديكندن معوز نور و كيلك و هم مشرويع اوزر ما اولاد اقرار سن مذكور ايدر ب نصدين
ابتدلا كاسك اشبه وثيقه بر سبيل تمسك كيت اولسور بوطالم دفع اولدركم لدي كاسم
احكام و تمسك ايدنه عهس في اواسط صمد المرض سنه سب و ناسر سب

عاشق
الامير سلطان
سار محمد اسم
و

*

Прво питање које намеће анализа докумената јесте питање редоследа српских патријараха на пећком престолу. До сада се узимало да је патријарх Герасим столовао од 1575. до 1586. године непрекидно. У изворима се спомињу датиуми: 5. IX 1575, 1576, фебруара 1578, 24.V 1579, 30.I 1580. и 1586.⁴ О Саватију, као патријарху, пронађен је само један запис и то из 1585. године.⁵ (У *Историји српског народа* наводи се 1586. година, а каже се и то да је, вероватно, исте године и умро.⁶) Како се у овај редослед уклапају званични турски документи? Патријарх Герасим се помиње 22.II 1579, потом Саватије, 12-21. VIII 1580, затим опет Герасим, 11-20. VIII 1581, па Саватије, 3. IV 1582. године.⁷ Судећи по хукедима и берату изгледа да су патријарси Герасим и Саватије неколико пута сменили један другог на пећком престолу. Први пут негде између маја и августа 1580, други пут негде између августа 1580. и августа 1581, трећи пут између августа 1581. и априла 1582. и четврти пут, вероватно, 1585. године. (Можда ни то није све?) Опште је познато да је за свако постављање на престо Пећке патријаршије, према правилу, без изузетка, морао да се положи пешкеш од 100.000 акчи да би се добио берат.⁸ Прави разлог је непознат, али ако је смењивање Герасима и Саватија на пећком трону заиста текло на поменути начин, српска црква је после сваке промене, можда сасвим непотребно, остајала сиромашнија за исту суму. На крају, са подацима из нових извора, измењени редослед српских патријараха би гласио: Антоније, Герасим (1575-1580), Саватије (1580/81), Герасим (1580/81-1581/82), Саватије (1581/82-1585/6?), Герасим (1586/87), па тек онда вероватно Јеротеј (или можда неко други пре њега). За смењивања овакве врсте на пећком престолу не постоје други примери до 1766. године. Иначе, то је била веома честа појава у Цариградској патријаршији у то време: нпр. Кирило је чак шест пута био патријарх у периоду од 1612. до 1638. године, Јоаникије II четири пута, Партеније IV пет пута итд.⁹

4 Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, I, Диселдорф 1978, 342-343; *Историја српског народа*, III-2, Београд: СКЗ 1993, 63; Ихчиев, 324-325; И. Руварац, *О каталозима пећких патријараха*, Гласник Српског ученог друштва, књ. VI, св. XXIII (1868) 246-247.

5 Слијепчевић, 343.

6 *ИСН*, III-2, 63-64. Према *Обштем листу* Пећке патријаршије, који није коришћен у *ИСН*, а ни код Слијепчевића (а који, како се сада може видети ипак није занемарљив као извор), Саватије је умро 1585/86, пре Герасима, који се представио 23. јуна 1587. године у Жичи (М. С. Милојевић, *Обици лист*, Гласник Српског ученог друштва, XXXV (1872) 74).

7 Види овде приложене хукеде и берат у: Бошков - Бојанић, 208.

8 Уп. Р. Тричковић, *Српска црква средином XVII века*, Глас САНУ, СССXX, одељ. историјских наука, књ. 2 (1980) 66-67.

9 Уп. А. П. Лебедев, *История греко-восточной церкви под властью Турокъ*, I, СПб 1896, 303.

О титули патријарха у приложеним турским документима не може се ништа више рећи изузев то да на њу није обраћана посебна пажња када су набрајане области патријархове јурисдикције.

Питање сажимања, припајања, ширења, гашења и оснивања нових епархија, највише због прилагођавања потребама турске власти, веома је замршено и карактерише целокупну историју Пећке патријаршије после обнове 1557. године.¹⁰ Ни Кратовска митрополија није била од тога изузета. У хуцетима се Андрија назива једноставно "*митрополит ђаура Кратовског кадилука*". Да ли се тиме заиста подразумевало управо оно што је написано, то јест, да митрополија обухвата цео Кратовски кадилук, или је назив митрополије дат у скраћеном облику? Ово питање ће за сада остати без одговора. Из дефтера митрополија и епископија који је објавила и тумачила др Радмила Тричковић, види се да је, неколико година касније, територија Кратовског кадилука била подељена на две митрополије. Уписана је *митрополија ђаура нахија Штип, Лаквица, Малешево, Кратово и Славиште*, са 45 дуката пешкеша, али исто тако и *митрополија ђаура нахија Драгуш и Држава у кадилуку Кратово*. Ова друга митрополија је 1586/87. прво била припојена Врањској, заједно са Старим Нагоричем (пешкеш је износио 23 дуката), а потом, пре 1640. године, Скопској митрополији. Тада више није посила назив митрополије: уз Скопску митрополију уписана је само као *нахија Нагорич у Кратовском кадилуку*.¹¹ Збир пешкеша две поменуте митрополије износио је 68 дуката што се не уклапа у суме које доносе хуцети (1579: 60 златника, 1581: 70 златника). Не зна се ни због чега се разликују суме од епископских прихода у Кратовском кадилуку за 986. и 989. (пореску) годину по хицри. Не би требало изгубити из вида да је на тим просторима било и другачијих сажимања, чак три епархије, Кратовско-штипске, Бањске и Радомирске у једну митрополију. Међутим, нема извора који говоре да се то могло десити много пре 1640. године.¹²

Северне области Пећке патријаршије такође су биле захваћене многим променама у организацији и распрострањању епархија. Одавно се зна да је у јужном Банату постојала Вршачка митрополија. Најранији помен ове митрополије у српским извори-

¹⁰ Уп. Тричковић, 82 и даље на многим местима.

¹¹ Исто, 83-89, 93-94, 144-145, 160.

¹² Исто, 93-94; в. такође, у Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, књ. I, Београд 1902, бр. 1487, 1494, 1500, 1547, 1568; књ. IV, Ср. Карловци 1923, бр. 6880, 6882. Управо титуле митрополита Михаила, наведене у записима, јасно показују колико је тешко радити са мало извора. Негде се потписивао као "митрополит коласијски, зовомоју Бања, родомирски, сириштнички, кратовски, палански, штипски, радовиштски", на другим местима су области Радомира и Сириштника изостављене, а негде је у титули стајало само "митрополит кратовски", и то све у исто време, педесетих година XVII века.

ма, после обнове патријаршије, пада у 1594. годину. Изгледа да је, нешто раније, 1591/2. године, према поменутом турском дефтеру званично називана "митрополија Ршава са Модавом и Вршцем" (пешкеш од 3.000 акчи). Тада је била припојена досад неидентификованој "митрополији нахије Бокча", од које се одвојила негде пре 1648. године. Маја 1654. године уписана је, са истим пешкешом као митрополија "ђаура области Модаве и Ршаве и Вршица и Панчева".¹³ Нови моменат, међутим, представљало је објављивање берата којим је монах Андрија 3. априла 1582. године постављен за "митрополита ђаура кадилука Панчево" са пешкешом од 5 златника.¹⁴ Штавише, из приложеног хундета се види да је ова митрополија постојала и пре августа 1580. године, са нешто измењеним називом "митрополија ђаура кадилука Панчево и нахија Чаково и Дента". То су једини помени ове, досад непознате митрополије у историји Српске православне цркве. Види се да је обухватала прилично велику територију од Панчева па све до изнад Чакова. Да ли је то била посебна митрополија која је у то доба постојала упоредо са Вршачком, или је она била та која је у ствари позната под именом Вршачке митрополије, када је основана и када је укинута, те какве су се све реорганизације српских епархија дешавале на овом простору, јесу важна питања па која за сада није могуће поуздано одговорити. Премало је података, а превише претпоставки. (У више пута помињаном дефтеру митрополија из средине XVII века уписана је и "митрополија ђаура кадилука Панчево", за коју је Р. Тричковић из неколико разлога сматрала да у ствари представља "митрополију кадилука Јанова", с тим што је реч "Јанова" погрешно уписана као "Панчево".¹⁵ Висина пешкеша од 5 златника, као и у Андријином берату, то питање, инак, и даље држи отвореним.)

Други документ је посебно занимљив јер одсликава сам начин функционисања Српске цркве. Да би патријарх прикупио своју годишњу обавезу (*кесим, мирија, харач*) за царску благајну, морао је пажљиво да одабира епископе и митрополите, који ће приљезло, без изузетка, обезбеђивати приходе из својих епархија. Овде се види да је претходни панчевачки митрополит био у обавези да нађе јемца, који би гарантовао да ће *мирија* за његову митрополију бити исплаћена. Очигледно је патријарх са њим већ имао рђава искуства. Како овај није обезбедио јемца, патријарх је на његово место поставио монаха Андрију као *вешил* и заменика. Иако турски, термин *вешил* (као и термин *hexија*) у овом смислу се користио и у савременим патријаршијским писмима на српском језику.¹⁶ Постављање

¹³ Тричковић, 128-129, 159-160.

¹⁴ Бошков - Бојанић, 170-175, 205-208.

¹⁵ Тричковић, 128-129, 132-133, 161.

¹⁶ Исти термини користили су се и у писмима патријарха Арсенија Подгоричанима 1725. и 1726. године (Д. Вуксан, *Стара писма. Писма нећских патријараха Зећанима*, Записи, XXII, 1 (1939) 43-44.

vehila, који су имали право да добијају водиче и да носе оружје, спадало је међу права патријараха и митрополита потврђена њиховим бератима.¹⁷ Из хуцета се види да је *vehil* у потпуности заменивао митрополита у свим његовим правима и обавезама. Штавише, примивши заступство, он је постао *multezim*,¹⁸ нека врста закупца прихода из Панчевачке митрополије. Није непознато да су хришћанске цркве, патријаршије и митрополије у Османском царству, уз све посебности, биле организоване у смислу муката, закупа, што је у одређеној мери слично закупничким односима на државним добрима. Иако су се неке карактеристике запажале и у раније доба, терминологија закупничког система у црквеним организацијама преважала је у документима тек у XVI-II веку.¹⁹ Недостак извора није дозволио да се ово питање дубље проучи. Употреба термина *mültezim* у приложеном хуцету потврђује да је процес уклапања црквених организација у османски закупнички систем почео веома рано.

Још једно питање захтевало би одговор. Зашто су високи српски архијереји ишли на шеријатски суд да потврде међусобна обрачунавања? Одговор се налази у самој организацији не само Српске него и других цркава у оквиру Османског царства. Дужности патријарха и епископа биле су у директној вези с државним приходима. Од испуњења годишњих обавеза према државној благајни највише је зависило њихово задржавање на постојећим положајима, а сходно томе и само функционисање Српске православне цркве као целине. Зато су тако важне примопредаје, као што је исплаћивање годишњег митрополитског данка (*мирија*), биле овераване на званичном суду. Тиме су се избегавале све могуће злоупотребе. Исто је важило и за давање пуномоћја за прикупљање црквених дажбина. Хуцет је служио као потврда турским властима, које су биле у обавези да *vehilu* пруже потребну помоћ. Све ради тога да се државни приходи без сметњи прикупе на време.

О самом митрополиту Андрији, нажалост, не може се рећи ништа више од онога што садрже наведени документи. На челу Кратовске митрополије први пут се среће 22. фебруара 1579. године, и ту је, по свему судећи, остао све до наименовања за панчевачког митрополита, 3. априла 1582. године. Нема сумње, уживао је велико поверење тадашњих српских патријараха. Не напуштајући столицу Кратовске митрополије, августа 1580, као

17 Уп. берат видинског митрополита Калиника из 1733. године (Й. Кабрда, *Два берата на софијския и видинския митрополит от първата половина на XVIII в.*, Известия на Института за българска история, 7 (1957) 388-389.

18 *Mültezim*, закупца неког од јавних државних прихода (од *ilizām*, узети на себе обавезу).

19 Више о томе вид. Тричковић, 67-69.

заступник патријарха, заменио је папчевачког митрополита у прикупљању прихода од црквених дажбина у Панчевачкој митрополији. То што је у хуџету у једном моменту он назван панчевачким митрополитом, не означава право стање ствари. Реч је о непрецизној интерпретацији, али сасвим разумљивој, пошто је он гада као *vehiş* de facto вршио функцију папчевачког митрополита. То потврђује и сама садржина документа. Нема података о томе зашто је напустио једну од најбогатијих епархија каква је била Кратовска, и отишао за папчевачког митрополита, чији је годишњи кесим био само 5 златника, више него дванаест пута мањи. Можда се одговор крије у томе што је обавеза према држави за ту епархију била одређена према ранијем демографском стању. Учестало досељавање пастве у међувремену, могло је знатно увећати црквене приходе, а сва разлика између прихода и кесима остајала је цркви. Нема података ни о његовим посетама Светој Гори. Судећи по томе што су сви документи нађени у Архиву манастира Хиландара, Андрија се највероватније ту и упокојио, било приликом поклоничке посете, било зато што се у Хиландар повукао да пред крај живота у њему нађе духовни мир.

HÜCCETS OF METROPOLITAN ANDRIJA

Summary

Being very rare sort of material, three judicial documents (*hüccet*), probably from the private legacy of metropolitan Andrija, have served the author to point out the series of unsolved questions concerning the history of the Serbian Orthodox Church within the Ottoman Empire. The importance of these documents does not end in the fact that they reveal a 16th-century metropolitan so far unknown to us. They contribute to our knowledge about the successions of Serbian patriarchs Gerasim and Savatije at the throne of the Patriarchate of Peć between 1575 and 1586. The cases of the metropolises of Pančevo and Kratovo have showed the insufficiency of the general knowledge about foundation, abridgement, annexation and extinguishing of the eparchies belonging to the restored Patriarchat of Peć. The term *mültezim* has served to demonstrate an early adoption of the Ottoman leasing system terminology. The existence of the documents issued by the shariat court has been explained by the manner in which the Serbian Church was organized in the Ottoman Empire. Functions of high clergy were directly dependent on the regularity of their annual payments to the State. Such receipts were valid evidence of their duties having been fulfilled.